

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

Природничий факультет

Кафедра географії та методики її викладання

Матуз О.В.

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ
УКРАЇНИ»**

*(для студентів 4 курсу денної форми навчання
за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія))*

**Кам'янець-Подільський
2021**

УДК 378.147.091.33-027.22:[911.3:30] (075.8)

ББК 26.8я73+60ю550.3

М 54

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Природничого факультету
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(протокол № 10 від 22 грудня 2020 року)*

Рецензенти:

Чернюк Г.В. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та методики її викладання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Касіяник І.П. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та методики її викладання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Волощук Ю.О. – доктор економічних наук, доцент кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Подільського державного аграрно-технічного університету.

Матуз О.В.

М 54 Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Соціальна географія України» (для студентів 4 курсу денної форми навчання за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія)). – Кам'янець-Подільський: Видавничо-поліграфічне підприємство «'Апостроф». – 2021 – 26 с.

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Соціальна географія України» підготовлений відповідно робочої програми дисципліни «Соціальна географія України» для студентів денної форми навчання спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Видання містить загальні методичні рекомендації, розподіл часу за модулями і змістовими модулями та форми навчальної роботи студента, методичні рекомендації по підготовці до лекційних та практичних занять, методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів, список рекомендованих основних літературних джерел, дидактичні матеріали.

Використання навчального видання забезпечить високий рівень знань, сприятиме глибшому розумінню закономірностей соціальної сфери суспільства та окремих її складових на території України.

УДК 378.147.091.33-027.22:[911.3:30] (075.8)

ББК 26.8я73+60ю550.3

©Матуз О.В., 2021

ЗМІСТ

1. Мета й предмет вивчення дисципліни	3
2. Загальні методичні рекомендації	5
3. Розподіл часу за модулями і змістовими модулями та форми навчальної роботи студента	6
4. Методичні рекомендації по підготовці до практичних занять	19
5. Методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів	24
Список рекомендованих джерел	26

1. МЕТА ТА ПРЕДМЕТ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни: забезпечення професійної географічної освіти, сприяючої формуванню знань географічних закономірностей соціальної сфери суспільства та окремих її складових на території України.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: територіальна організація соціальної сфери України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- трактування категорій соціальної географії;
- значення термінів, які використовують у соціальній географії та суміжних науках;
- географічні закономірності соціальної сфери суспільства та окремих її складових на території України;
- особливості соціально-географічного прояву концепцій соціального простору та часу, географічного та економічного детермінізму.

вміти:

- пояснювати предметну сферу дослідження соціальної географії України;
- аналізувати соціально-географічні явища та процеси з використанням конкретно-наукових методів;
- пояснювати особливості та виявляти чинники територіального поширення і геопросторової організації соціально-географічних явищ та процесів на підставі картографічної або статистичної інформації різного просторового рівня;
- описувати соціально-географічний портрет локальної території (села, міста, мікрорайону), використовуючи результати власних спостережень та польові дослідження;
- орієнтуватися в потоці соціально-географічної інформації.

2. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Навчальна дисципліна належить до циклу професійної підготовки, вибіркова частина циклу.

Навчальна дисципліна «Соціальна географія України» вивчається після: географії населення, краєзнавства і туризму, географії України.

Передумови для вивчення дисципліни: курс є базовим компонентом практичної підготовки фахівця географа та зорієнтований на розуміння особливостей та виявляти чинники територіального поширення і геопросторової організації соціально-географічних явищ та процесів на території України.

Програмні компетентності навчання:

- застосування навиків створення картографічного зображення, аналіз джерел інформації в контексті можливостей їхнього використання для створення картографічних творів, проектування та складання тематичних карт, вирішення завдань на топографічних картах;
- застосування знань з теорії, історії та методики суспільної географії як фундаментальної науки, сприяти формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства, населення та його господарської діяльності, розкрити сутність географічних процесів та явищ;
- розуміння головних фізико-географічних та суспільних особливостей просторової організації геосистем на території України, регіональних особливостей умов та факторів що впливають на їх динаміку.

Очікувані результати навчання з дисципліни

- уміння читати географічну карту, встановлювати параметри географічних об'єктів за її даними, самостійно створювати тематичні картографічні твори;
- уміння встановлювати просторові чинники прояву явищ і процесів.

Тематичний план навчальної дисципліни «Соціальна географія України» складається з 1-го змістового модуля: 1. Соціально-географічна характеристика України.

Навчальний процес здійснюється у таких формах: лекційні, лабораторні заняття, самостійна робота студента, контрольні заходи.

Обсяг дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік навчання	4	4
Семестр вивчення	6	6

Кількість кредитів ЄКТС	4	4
Загальний обсяг годин	120	120
Кількість годин навчальних занять	40	16
Лекційні заняття	20	8
Практичні заняття	20	8
Семінарські заняття	-	-
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна та індивідуальна робота	80	104
Форма підсумкового контролю	залік	залік

3. РОЗПОДІЛ ЧАСУ ЗА МОДУЛЯМИ І ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ ТА ФОРМИ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Розподіл часу за змістовими модулями для студентів денної та заочної форм навчання з дисципліни «Соціальна географія України» наводиться в табл. 3.1., 3.2.

Таблиця 3.1 – Розподіл часу за змістовними модулями для студентів денної форми навчання з дисципліни «Соціальна географія України».

Змістові модулі	Усього, годин	Форми навчальної роботи		
		ЛК.	ПЗ.	СРС
ЗМ1Соціально-географічна характеристика України	120	20	20	80
Разом	120	20	20	80

Таблиця 3.2 – Розподіл часу за змістовними модулями для студентів заочної форми навчання з дисципліни «Соціальна географія України».

Змістові модулі	Усього, годин	Форми навчальної роботи		
		ЛК.	ПЗ.	СРС
ЗМ1Соціально-географічна характеристика України	120	8	8	80
Разом	120	8	8	104

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ПІДГОТОВЦІ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямованого на формування вмій та навичок виконання певних видів роботи.

За кожною темою дисципліни проводяться практичні заняття (табл. 4.1, 4.2), на яких організовується обговорення зі студентами питань з тем, визначених робочою програмою, формуються вміння та навички застосування окремих положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального та групового виконання відповідно сформованих завдань.

Проведення практичних занять базується на попередньо підготовленому матеріалі – самостійна робота студента.

Оцінки, отримані студентом під час практичних занять враховуються при виставленні поточної оцінки за змістовими модулями з навчальної дисципліни «Соціальна географія України».

Таблиця 4.1 – План проведення практичних занять із дисципліни «Соціальна географія України» для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин
	Денна форма
Змістовий модуль 1. Соціально-географічна характеристика України	
Тема 1. Теоретико-методологічні основи соціальної географії України	2
Тема 2. Методи соціально-географічних досліджень	2
Тема 3. Рівень та якості життя населення	2
Тема 4. Медична й рекреаційна географія України	2
Тема 5. Географія культури та релігій	2
Тема 6. Географія повсякденного життя	2
Тема 7. Географія соціально-побутового комплексу	2
Тема 8. Географія культурно-освітнього комплексу	2
Тема 9. Проблеми реалізації соціальної політики	2
Тема 10. Географія соціальних негараздів України	2
Разом за змістовим модулем 1	20
Разом годин	20

Таблиця 4.2 – План проведення практичних занять із дисципліни «Соціальна географія України» для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин
	Денна форма
Змістовий модуль 1. Соціально-географічна характеристика України	
Тема 1. Теоретико-методологічні основи соціальної географії України	2
Тема 2. Рівень та якості життя населення. Медична й рекреаційна географія України.	2
Тема 3. Географія культури та релігій, повсякденного життя. Географія соціально-побутового комплексу та культурно-освітнього комплексу.	2
Тема 4. Проблеми реалізації соціальної політики. Географія соціальних негараздів України.	2
Разом за змістовим модулем 1	8
Разом годин	8

Змістовий модуль 1. Соціально-географічна характеристика України

Практичне заняття з теми 1. Об'єкт, предмет та завдання соціальної географії України

Навчальні цілі: знати: сутність понять: соціальна географія, соціальний, суспільний, соціальний час, соціальний простір, геопросторова організація соціальної сфери суспільства; історичні аспекти розвитку соціальної географії в світі; особливості становлення соціальної географії як напряму суспільної географії на території України; новітні напрями розвитку соціальної географії: географія спорту, географія розвитку, віртуальна соціальна географія, географія бідності і т. д.; **вміти:** схарактеризувати зв'язки соціальної географії з іншими науками: генетичні, інформаційні, організаційні; пояснити місце соціальної географії у системі суспільно-географічних наук; розкрити структуру соціальної географії; обґрунтувати функції соціальної географії.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Що є об'єктом соціальної географії?
2. Поясніть предмет вивчення соціальної географії.
3. Функції соціальної географії.

4. Риси понятійно-термінологічного апарату сучасної української соціальної географії.
5. Місце соціальної географії у суспільній географії.
6. Структура соціальної географії.
7. Наведіть приклади наукових категорій у соціальній географії.
8. Назвіть новітні напрями розвитку соціальної географії.
9. Розкрийте зв'язки соціальної географії з іншими науками.

Контрольні завдання:

Завдання 1: опишіть, що розуміють під терміном “наукове поняття” в соціальній географії. Наведіть приклади наукових понять соціальної географії.

Завдання 2: поясніть місце соціальної географії у структурі суспільної географії.

Завдання 3: опишіть внесок у соціальну географію Степана Рудницького.

Завдання 4: розкрийте внесок у соціальну географію Володимира Кубійовича.

Завдання 5: назвіть приклади сучасних соціально-географічних досліджень в Україні.

У ході підготовки до практичного заняття використати додатки А.1-А.6 [1, с. 160].

Практичне заняття з теми 2.Методи соціально-географічних досліджень

Навчальні цілі: знати: сутність понять: метод, методика, методологія; особливості поділу методів соціальної географії на традиційні, нові (сучасні); принципи застосування методу просторово-часової призми Т. Гегерстранда (Т. Hägerstrand); методи картографічного відображення соціально-географічної інформації; **вміти:** побудувати та проаналізувати ментальні карти; пояснити сутність методу позиційної редукції; виконувати соціально-географічні карти; аналізувати поєднання картографічних методів для відображення соціально-географічної інформації;

Питання та проблеми для обговорення:

1. Які вимоги висувають до методів наукового дослідження?
2. Перелічіть традиційні методи дослідження соціальної географії.
3. Назвіть приклади нових методів дослідження соціальної географії.
4. Розкрийте сутність методу просторово-часової призми Т. Гегерстранда.
5. Назвіть прикладні аспекти застосування в соціальній географії методу ментальних карт.
6. Поясніть відмінність між груповими та індивідуальними ментальними картами.

7. Наведіть приклади доцільності застосування у процесі соціально-географічного дослідження методу позиційної редукації.
8. Перелічіть методи картографування, які використовують для відображення соціально-географічної інформації.
9. Обґрунтуйте доцільність використання в соціальній географії соціологічних методів дослідження.
10. Розкрийте сутність біографічного методу дослідження; поясніть його результативність у соціальній географії.
11. Наведіть приклади нових видів програмного забезпечення для здійснення соціально-географічних досліджень.

Контрольні завдання

Завдання 1: виконати графічну схему “Методи дослідження соціальної географії”. На схемі виділити групи традиційних, нових методів; навести приклади конкретних методів, що входять до груп.

Завдання 2: розкрити сутність методу просторово-часової призми Т. Гегерстранда (додаток Б.1) [1, с. 172].

Завдання 3: ознайомитися з методом побудови ментальних карт. Описати відмінність між індивідуальними та груповими ментальними картами (додаток Б.2) [1, с. 173].

Завдання 4: розкрити сутність методу позиційної редукації.

Завдання 5: ознайомитися з особливостями застосування картографічних методів у соціальній географії (додаток Б.3) [1, с. 173].

Завдання 6: проаналізувати дві соціально-географічні карти з метою: розробки системи соціально-географічних показників; використання картографічних методів для передавання соціально-географічної інформації; відповідності соціально-географічної інформації та картографічних методів її подання.

Для виконання завдань використайте додаток Б1, Б2, Б3.

Практичне заняття з теми 3. Характеристика рівня та якості життя населення

Навчальні цілі: знати: сутність понять: рівень життя, якість життя, індекс людського розвитку, інтегральний індекс регіонального людського розвитку, медична географія, захворюваність, природне вогнище хвороби; територіальні відмінності регіонів України за інтегральним індексом регіонального людського розвитку, захворюваністю; ареали природних вогнищ інфекційних хвороб в Україні; **вміти:** аналізувати територіальні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів України; пояснити причини динамічних і тенденційних змін у захворюваності населення України.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність поняття “рівень життя населення”.

2. Поясніть розуміння терміна “якість життя населення”.
3. Обґрунтуйте відмінність між поняттями “рівень життя населення” та “якість життя населення”.
4. Перелічіть показники, які враховують у разі визначення індексу розвитку людського потенціалу.
5. Розкрийте особливості обчислення інтегрального індексу регіонального людського розвитку.
6. Обґрунтуйте територіальні відмінності регіонів України за інтегральним індексом регіонального людського розвитку.
7. Опишіть територіальні відмінності захворювання населення України.
8. Поясніть вплив на захворюваність населення України аварії на Чорнобильській АЕС (1986).
9. Розкрийте сутність поняття “біопатогенна зона”. Поясніть доцільність їхнього вивчення в медичній географії.
10. Означте передумови та особливості виділення на території України медико-географічних районів (автори проф. О. Шаблій, проф. Л. Шевчук).
11. Опишіть територіальні відмінності показника стану здоров’я населення держав світу за окремими макрорегіонами.
12. Опишіть територіальні відмінності індексу маси тіла за окремими макрорегіонами. Поясніть причини, що зумовили територіальні відмінності. Яка роль культури харчування у формуванні територіальних відмінностей?

Контрольні завдання:

Завдання 1: опрацювати рекомендовану літературу з теми. Звернути увагу на трактування понять “рівень життя населення”, “якість життя населення”; відмінність між цими поняттями.

Використовуючи дані додатка В.1 “Інтегральний індекс регіонального людського розвитку, 2011”, способом картограми виконати картосхему “Інтегральний індекс регіонального людського розвитку”. Пояснити регіональні відмінності значень індексу, використовуючи додаток В.3 “Соціально-економічний розвиток регіонів України, 2012” [1, с. 177]

Завдання 2: побудувати кругову структурну діаграму “Захворюваність населення України” (додаток В.5) [1, с. 184] та стовпцеву діаграму “Захворюваність населення України за класами хвороб” (додаток В.6) [1, с. 184]. Пояснити тенденції й причини структурного розподілу та динамічних змін.

Завдання 3: використовуючи дані додатка В.8 “Розвиток медичної сфери України, 2011”, виконати картосхему “Медична сфера України”: способом картограми показати кількість відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів. На карті показати межі медико-географічних районів України за проф. О. Шаблієм, проф. Л. Т. Шевчук (додаток В.9) [1, с. 188]. Виконати короткий опис медико-географічних районів, звернути увагу на

сучасний стан захворюваності населення (додаток В.5) [1, с. 184], рівень соціально-економічного розвитку території (додаток В.3), рівень розвитку медичної сфери (додатки В.7, В.8) [1, с. 185,186], ареали природних вогнищ інфекційних хвороб.

Для виконання контрольних завдань скористайтесь додатком В.1, В.3, В.5, В.6, В.7, В.8 [1].

Практичне заняття з теми 4. Рекреаційний комплекс України та охорона здоров'я

Навчальні цілі: знати: сутність понять: рекреаційна географія, дозвілля, відпочинок, туризм; територіальні відмінності регіонів України за рекреаційним освоєнням; головні санаторно-курортні центри України; **вміти:** висвітлити особливості рекреаційного освоєння території України; обґрунтувати вплив (позитивний / негативний) масового розвитку рекреаційної сфери на довкілля (природне й соціальне), повсякденну життєдіяльність мешканців території здійснення рекреаційної діяльності.

Питання та проблеми для обговорення:

13. Сформулюйте характерні риси рекреаційного освоєння території України.
14. Поясніть відмінності між поняттями “рекреація” та “туризм”.
15. Опишіть один із рекреаційних районів України (за проф. О. Бейдиком).
16. Наведіть приклади загроз неконтрольованого розвитку рекреаційної діяльності на території України у сегменті її впливу на повсякденне життя людей, соціальну сферу регіону.

Контрольні завдання:

Завдання 1: з використанням даних додатка В.13 “Розвиток санаторно-курортної сфери України, 2010” способом картограми виконати картосхему “Розвиток рекреації в Україні”. Ознайомитися з особливостями розміщення головних санаторно-курортних центрів України (додаток В.14 [1, с. 199]. На карті способом ареалів показати рекреаційні райони України (автор районування проф. О. Бейдик) (додаток В.15) [1, с. 209].

Завдання 2: пояснити тенденції рекреаційного та туристичного освоєння регіонів України; звернути увагу на небезпеки, пов’язані з активним розвитком рекреаційної та туристичної діяльності в окремих регіонах України.

Для виконання контрольних завдань скористайтесь додатком В.13, В.14, В.15 [1].

Практичне заняття з теми 5. Характеристика культури та географія релігій

Навчальні цілі: знати: сутність понять: культура, релігія, географія релігій, сакральна географія, географія культури; тенденції динаміки й територіальні відмінності розвитку на території України релігійного життя; характерні риси етногеографічних регіонів України; пам'ятки архітектури, занесені до переліку об'єктів охорони ЮНЕСКО; головні релігійні центри держави; **вміти:** аналізувати територіальні відмінності регіонів України за релігійними та культурними особливостями.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність поняття “географія релігій”.
2. Поясніть відмінність між поняттями “географія релігій” та “сакральна географія”.
3. Назвіть об'єкт вивчення географії культури.
4. Розкрийте особливості розвитку географії повсякденного життя в Україні.
5. Поясніть особливості релігійної ситуації в розрізі окремих регіонів України.
6. Назвіть регіони України.
7. Перелічіть та схарактеризуйте релігійні райони України (за О. Шаблієм, Л. Шевчук).
8. Перелічіть етногеографічні райони України.
9. Схарактеризуйте етногеографічні райони України.

Контрольні завдання:

Завдання 1: з використанням додатка Д.1 “Релігійна мережа в Україні” [1, с. 235] обчислити темп зростання релігійної мережі. Заповнити таблицю “Темп зростання релігійної мережі в Україні 1985-2013 рр.”. Пояснити причини динаміки зростання.

Таблиця 5.1

Темп зростання релігійної мережі в Україні 1985-2013 рр., %

Показник	Роки					
	1990/ 1985	1995/ 1990	2000/ 1995	2005/ 2000	2010/ 2005	2013/ 2010
Кількість релігійних організацій						
Кількість священнослужителів						
Кількість монастирів і черниць						
Кількість духовних навчальних закладів						
Кількість слухачів						

духовних навчальних закладів						
Кількість релігійних періодичних видань						

$$Tr = \frac{Kk - Kn}{Kn} * 100\%$$

де Tr – темп зростання; Kk – кількісні показники фактичного року спостереження; Kn – кількісні показники попереднього до фактичного року спостереження.

Завдання 2: з використанням додатка Д.2 “Структура релігійної мережі в Україні” [1, с. 236] побудувати кругову структурну діаграму “Структурарелігійних організацій України за конфесійною належністю” станом на 2000 та 2010 рр. Обґрунтувати причини змін структурного розподілу.

Завдання 3: виконати картосхему “Релігійна ситуація в Україні”: способом картограми показати кількість релігійних громад за регіонами в розрахунку на 10 000 населення (додаток Д.5) [1, с. 241]. На карті позначити межі релігійних районів України (автори районування проф. О. Шаблій, проф. Л. Шевчук) (додаток Д.6) [1, с. 242].

Завдання 4: ознайомитися з особливостями етнографічного районування України (додаток Д.9) [1, с. 243]. Виконати короткий опис етнографічних районів держави.

Завдання 5: письмово проаналізувати особливості власної повсякденної життєдіяльності. Окреслити її географію, описати чинники, що на неї впливають (звернути увагу на тенденції інкультураційних змін, мультикультуралізм, секуляризацію, виклики глобалізації).

Для виконання контрольних завдань скористайтесь додатком Д.1, Д.2, Д.5, Д.6, Д.9 [1].

Практичне заняття з теми 6. Географія повсякденного життя

Навчальні цілі: *знати:* сутність понять: мультикультуралізм, інкультурація, субкультура, секуляризація, екуменізація, географія повсякденного життя; особливості формування повсякденного життя за різними регіонами України; *вміти:* пояснити причини динамічних змін в інкультураційних процесах на території держави; відстежити тенденції впливу мультикультуралізму та секуляризації на соціальну сферу; висвітлити особливості поширення субкультур на території України та проаналізувати їхній вплив на повсякдення життя населення;

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність тенденції мультикультуралізму в українському соціумі.
2. Обґрунтуйте позитивні / негативні сторони процесу секуляризації у світі та в Україні?

Контрольні завдання:

Завдання 1: письмово проаналізувати особливості власної повсякденної життєдіяльності. Окреслити її географію, описати чинники, що на неї впливають.

Звернути увагу на тенденції інкультураційних змін, мультикультуралізм, секуляризацію, виклики глобалізації.

Практичне заняття з теми 7. Характеристика соціально-побутового комплексу України

Навчальні цілі: знати: сутність понять: послуга, сфера послуг, торгівля, сфера побутових послуг населення, географія торгівлі, географія побутових послуг населення, традиційні види послуг, нові види послуг; територіальні відмінності розвитку торговельної сфери в Україні; характерні риси розвитку сфери побутових послуг в Україні; проблеми функціонування сфери торгівлі та побутових послуг населення на сучасному етапі; **вміти:** аналізувати територіальні відмінності регіонів України за розвитком сфери послуг; пояснити причини динамічних змін розвитку сфери послуг; відстежити тенденції впливу інноваційних, інвестиційних процесів, процесів розвитку малого підприємництва на трансформацію сфери послуг в Україні; висвітлити роль держави у становленні сфери послуг на території України;

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність поняття “сфера послуг”.
2. Опишіть структуру сфери послуг.
3. Поясніть територіальні відмінності розвитку сфери послуг в Україні.
4. Перелічіть традиційні види послуг.
5. Назвіть нові види послуг.
6. Поясніть територіальні відмінності розвитку сфери роздрібної торгівлі в Україні.
7. Проаналізуйте відмінності розвитку сфери побутового обслуговування населення в містах та сільській місцевості.
8. Обґрунтуйте територіальні відмінності розвитку сфери ресторанного господарства в Україні.
9. Поясніть причини низького рівня якості послуг в Україні.
10. Наведіть приклади територіальних змін розвитку мережі сфери торгівлі. Поясніть причини.

Контрольні завдання:

Завдання 1: з використанням даних додатка Е.1 “Сфера послуг України, 2012” [1, с. 244] виконати картосхему “Географія сфери послуг”: способом картограми показати обсяг реалізованих послуг населенню, способом картодіаграми – кількість підприємств сфери послуг. Проаналізувати виконану картосхему, з’ясувати закономірності та чинники,

що впливають на формування територіальних відмін розвитку сфери послуг в Україні.

Завдання 2: з використанням даних додатка Е.2 “Роздрібна торгівля, 2012” [1, с. 245] виконати картосхему “Географія роздрібної торгівлі України”. Способом картограми показати роздрібний товарообіг у міських поселеннях (кольором) та роздрібний товарообіг у сільській місцевості (штрихуванням); способом картодіаграми – загальний обіг роздрібної торгівлі. Проаналізувати виконану картосхему, з’ясувати закономірності та чинники, що впливають на формування територіальних відмін.

Завдання 3: Навести власне бачення впливу трансформаційних перетворень у державі на розвиток та функціонування сфери послуг в Україні, розвиток традиційних видів послуг, становлення нових видів послуг.

Для виконання завдань використайте додаток Е.1, Е.2.

Практичне заняття з теми 8. Характеристика культурно-освітнього комплексу

Навчальні цілі: знати: сутність понять: інфраструктура, соціальна інфраструктура; тенденції й територіальні відмінності розміщення на території України культурної інфраструктури; характерні риси розміщення на території України інфраструктури загальноосвітніх закладів; головні культурні й освітні центри України; **вміти:** аналізувати територіальні відмінності регіонів України за рівнем розвитку інфраструктури вищих навчальних закладів; пояснити причини кризових явищ сьогодення у розвитку інфраструктури культури та освіти.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність поняття “соціальна інфраструктура”.
2. Проаналізуйте структуру соціальної інфраструктури.
3. Опишіть територіальні особливості розвитку в Україні інфраструктури загальноосвітніх навчальних закладів.
4. Перелічіть головні освітні центри України. Якими навчальними закладами вони сформовані?
5. Назвіть головні культурні центри України.
6. Проаналізуйте особливості розвитку культурної інфраструктури України.
7. Назвіть проблеми трансформації культурної та освітньої інфраструктури України на початку ХХІ ст.

Контрольні завдання:

Завдання 1: з використанням даних додатка Ж.1 “Стан культурно-освітнього комплексу України, 1990–2012 рр.” [1, с. 253] побудувати три стовпцеві діаграми за показниками функціонування комплексу на вибір. Пояснити причини й тенденції динамічних змін.

Завдання 2: З використанням даних додатка Ж.2 “Освітня інфраструктура України, 2012” [1, с. 255] виконати картосхему “Освітня інфраструктура України”: способом картограми показати наповненість загально-освітніх навчальних закладів, а способом картодіаграми – кількість студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації. З’ясувати закономірності та чинники, що впливають на формування територіальних відмінностей.

Завдання 3: З використанням даних додатка Ж.3 “Культурна інфраструктура України, 2012” [1, с. 256] виконати картосхему “Культурна інфраструктура України”: способом картограми показати кількість масових та універсальних бібліотек, способом картодіаграми – кількість музеїв. Проаналізувати відмінність регіонів України за розвитком культурної інфраструктури; обґрунтувати залежність розвитку культурної інфраструктури від особливостей розселення, рівня доходів населення.

Завдання 4: Пояснити особливості трансформації та функціонування культурно-освітньої інфраструктури України в сучасних умовах. Назвати чинники, що гальмують розвиток культурно-освітньої інфраструктури в державі загалом та на рівні локальних територій зокрема.

Для виконання завдань використайте додаток Ж.1, Ж.2, Ж.3.

Практичне заняття з теми 9-10. Проблеми реалізації соціальної політики. Географія соціальних негараздів України.

Навчальні цілі: знати: сутність понять суспільно-географічний район, соціальна політика, соціальні негаразди, радикальна географія, географія соціальних негараздів; ознаки суспільно-географічних районів України; завдання соціальної політики України; структуру географії соціальних негараздів; **вміти:** характеризувати суспільно-географічні райони України; описати територіальні відмінності поширення на території України соціальних негараздів; пояснювати причини зростання кількісних показників проявів соціальних негараздів на території держави; обґрунтовувати доцільність заходів з локалізації та протидії поширенню соціальних негараздів.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте сутність поняття “суспільно-географічний район”.
2. Дайте соціально-географічну характеристику Центрального суспільно-географічного району України.
3. Перелічіть соціальні проблеми Південного суспільно-географічного району України.
4. Розкрийте сутність поняття “соціальні негаразди”.
5. Опишіть особливості поширення на території України захворюваності на ВІЛ/СНІД.
6. Поясніть територіальні відмінності у поширенні злочинності в регіонах України.

7. Наведіть приклади законопроектів України, які містять елементи регіональної соціальної політики.
8. Запропонуйте варіант регіональної соціальної політики для Південно-Східного суспільно-географічного району України.

Контрольні завдання:

Завдання 1: ознайомитися з засадами суспільно-географічної регіоналізації України за проф. О. Шаблієм (додаток Л.1) [1, с. 300]. Заповнити таблицю «Характеристика суспільно-географічних районів України».

Таблиця 9.1

Характеристика суспільно-географічних районів України

Характеристики	Район
Головне місто-ядро	
Площа, тис. км ²	
Населення, млн осіб	
Суспільне здоров'я мешканців	
Риси релігійної ситуації	
Риси розвитку соціально-побутового комплексу	
Риси розвитку культурно-освітнього комплексу	
Соціальні проблеми	

Завдання 2: З використанням даних додатка Л.5 “Захворюваність на ВІЛ/СНІД, 2012” [1, с. 319] виконати картосхему “Захворюваність на СНІД в Україні”. Письмово схарактеризувати територіальні відмінності та чинники поширення захворюваності на СНІД та ВІЛ-інфекцію; для характеристики використати відносні та абсолютні статистичні показники.

Завдання 3: З використанням даних додатка Л.9 “Злочинність, 2012” [1, с. 322] виконати картосхему “Злочинність в Україні”. Письмово схарактеризувати територіальні відмінності та чинники поширення злочинності.

Завдання 4: Схарактеризувати причини виникнення, сучасний стан і територіальні відмінності прояву актуальних соціальних негараздів України (трьох за вибором студента):

- 4.1) алкоголізм;
- 4.2) виробничий травматизм, аварії;

- 4.3) захворювання на активний туберкульоз;
- 4.4) ігроманія (залежність від азартних ігор);
- 4.5) інтернет-залежність та комп'ютероманія;
- 4.6) наркоманія;
- 4.7) безпритульність та жебрацтво;
- 4.8) проституція;
- 4.9) скорочення тривалості життя чоловічого населення;
- 4.10) суїцид.

Для виконання завдання № 1 використайте додатки В.1, В.3, В.8, В.14, Д.3–Д.5, Е.1, Е.2, Ж.2, Ж.3, Л.3–Л.9, для заповнення таблиці 9.1.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Обов'язковим елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни «Соціальна географія України» є самостійна робота студентів.

Самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від нормованих навчальних занять, тобто лекційних і практичних занять. Основні види самостійної роботи студентів такі: вивчення лекційного матеріалу; робота з опрацювання та вивчення рекомендованої літератури; підготовка до лабораторних занять;

Опрацювання лекційного матеріалу. Під час підготовки до лекції студент повинен опрацювати матеріал попередньої лекції з використанням підручників та інших джерел літератури. На лекціях висвітлюють тільки основні теоретичні положення та найбільш актуальні проблеми, тому більшість питань виносяться на самостійне опрацювання.

Підготовка до практичних занять. Підготовка до практичних занять розпочинається з опрацювання лекційного матеріалу. У процесі підготовки до практичних занять самостійна робота студентів є обов'язковою частиною навчальної роботи, без якої успішне і якісне засвоєння навчального матеріалу неможливе. Викладач у вступній лекції рекомендує студентам основну і додаткову літературу, а також методичні рекомендації до самостійної роботи та до організації практичних занять з дисципліни. У разі, коли студент не може самостійно розібратися в якомусь питанні, він може отримати консультацію у викладача.

Форми контролю за самостійною роботою: бесіда (10 б.)

Оцінювання самостійної роботи: «0» – робота не виконана, «1-2» – незадовільно, «2-5» – задовільно, «5-8» – добре, «8-10» – відмінно.

Перелік питань та завдань для самостійної роботи студентів наведений у табл. 5.1.

Контроль за самостійною роботою відбуватиметься за допомогою бесіди (опитування).

Таблиця 5.1 – Перелік питань та завдань для самостійної роботи студентів денної форми навчання

Зміст підготовки	Кількість годин
	Денна форма/ Заочна форма
Змістовий модуль 1. Соціально-географічна характеристика України	80/104
Підготовка до практичного заняття з теми 1. Об'єкт, предмет та завдання соціальної географії України. Питання: 1. У чому сутність теорії просторової поведінки людини та теорії дифузій інновацій? Поясніть на конкретних	8/13

<p>прикладів, як ці теорії працюють у сфері соціальної географії. Шабля “Основи суспільної географії”.</p> <p>2. Чому, на думку автора, вивчення соціального поля є фундаментальним напрямом соціально-географічних та суспільно-географічних досліджень? Опрацюйте параграф 3.3 “Теорія соціального поля в соціальній географії” навчального посібника Л. Шевчук “Соціальна географія”.</p> <p>3. Які з проблем, окреслених С. Рудницьким, актуальні для соціальної географії сьогодні? Опрацюйте статтю І. Ванди, Л. Котик, І. Ранця “Соціально-географічні ідеї у працях Степана Рудницького” (додаток А.6) [о) 1, 2, 3, 7; д) 3-4, 6].</p>	
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 2. Методи соціально-географічних досліджень. Питання:</p> <p>1. Зверніть увагу на вимоги, що їм повинен відповідати кожен науковий метод. Проаналізуйте, які вимоги висувають до методів соціальної географії, враховуючи специфіку предметної сфери дослідження науки. Опрацюйте параграф 2.4 “Методична база соціальної географії” навчального посібника Л. Шевчук “Соціальна географія”.</p> <p>2. Ознайомтеся з науковою статтею Л. Шевчук “Удосконалення застосування традиційних соціологічних і експериментальних методів у соціальній географії” [21]. Чому автор наголошує на доцільності використання в соціальній географії нарративного методу та контент-аналізу? [о) 1, 2, 3, 4,5; д) 2,5,6].</p>	8/13
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 3. Рівень та якості життя населення. Питання:</p> <p>1. Опрацюйте параграф 1.2 “Концепція дослідження рівня життя населення України на сучасному етапі” колективної праці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України “Рівень життя населення України”. Зверніть увагу на складові елементи цієї концепції, принципи її формування, проблеми українського соціуму, що в ній висвітлені, статистичні показники, які використовують у процесі наукового дослідження (додатки В.2, В.16, В.17).</p> <p>2. У ранжуванні держав світу за значенням показника індекс людського розвитку, визначте місце України та її сусідів першого порядку (додаток В.4). До групи яких держав увійшла Україна? Про які загрози національній безпеці свідчить значення цього показника? Які заходи</p>	8/13

доцільно вжити на рівні держави, щоб зменшити ці загрози? Ознайомтеся з “Доповіддю про людський розвиток, 2013” [о) 1, 2, 3, 5, 6; д) 2,5].	
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 4. Медична й рекреаційна географія України. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомтеся із методикою обчислення загального стану здоров'я населення держав світу, розробленою агенцією Bloomberg. (додаток В.10). Яке місце України в рейтингу держав світу за загальним станом здоров'я населення; які держави займають перші місця рейтингу і чому (додаток В.11)? 2. Проаналізуйте загальний розвиток медичної сфери України, поясніть територіальні відмінності (додаток В.7). Порівняйте розвиток медичної сфери України з іншими державами світу (додаток В.12). Укладіть першу десятку держав світу за показниками розвитку медичної сфери. 3. Проаналізуйте додаток В.19 “Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням України”. Які загрози суспільному здоров'ю несуть від'ємні показники різниці норм та рівнів споживання за окремими групами продуктів споживання. Подумайте, як культура харчування українців впливає на здоров'я населення, на ймовірність розвитку неінфекційних захворювань, ожиріння (додатки В.20, В.21). [о) 1,2, 3,4,5; д) 3-4]. 	8/13
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 5. Географія культури та релігій. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Використовуючи додаток Д.7 “Індекс обмеження релігійної свободи в світі”, виокремте п'ятірку держав світу з найбільшими обмеженнями релігійної свободи з боку: а) держави; б) громадськості (соціальне несприйняття). Оцініть рівень релігійної свободи в глобальних державах (США, Китай, Росія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Індія, Бразилія, Іран, Південна Африка, Австралія, Японія). 2. Чому культуру називають “якісною характеристикою суспільства”? Опрацюйте тему 5 “Місце і роль культури у життєдіяльності суспільства” розділу XVIII “Географія культури” навчального посібника О. Топчієва “Основи суспільної географії”. 3. Ознайомтеся з індексом національних брендів (додаток Д.10). Яка роль субіндексів культура і населення у формуванні інтегрального індексу національних брендів? [о) 1, 2, 3, 5, 6; д) 3-4]. 	8/8

<p>Підготовка до практичного заняття з теми 6. Географія повсякденного життя. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проаналізуйте повсякденне життя мешканців Вашого регіону проживання. Які його характерні риси? Які позитивні / негативні зміни у повсякденному житті відбулися за останні десять років? Чим зумовлені ці зміни? Як вони впливають на збереження самоідентичності мешканців краю? [о) 1, 2, 3,4, 7; д) 2,5]. 	8/8
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 7. Географія соціально-побутового комплексу. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацювати рекомендовану літературу з теми. Дати визначення термінів: сфера послуг, традиційні послуги, нові послуги, географія сфери послуг. Виконати графічну схему “Структура сфери послуг”. Описати складові сфери послуг. 2. Проаналізуйте розвиток сфери послуг у межах території вашого проживання. Які види послуг було б доцільно розвивати на цій території? Розвиток яких видів послуг є в надлишку і чому? Яке співвідношення кількості та якості наданих послуг? 3. Проаналізуйте соціальну інфраструктуру території вашого постійного проживання. Який її стан, різновид? Яка форма власності соціальної інфраструктури? Яка її доступність для середньостатистичного мешканця? [о) 1, 2,3; д) 1,2,5]. 	8/6
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 8. Географія культурно-освітнього комплексу. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проаналізуйте нормативні документи України щодо висвітлення в них проблем реформування культурно-освітньої інфраструктури. Які заходи планує вжити держава для подолання кризи в цих сферах? [о) 1, 2,3, 5,7; д) 2, 5]. 	8/6
<p>Підготовка до практичного заняття з теми 9-10. Проблеми реалізації соціальної політики. Географія соціальних негараздів України. Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому географію соціальних негараздів можна назвати молодю наукою? Опрацюйте статтю М. Білецького, Л. Котик “Географія соціальних негараздів: становлення науки в Україні” (додаток Л.2). 2. Вивчіть питання розробки пріоритетних напрямів регіональної соціальної політики, запропонованих для окремих груп областей проф. У. Садовою (додаток 	16/26

<p>Л.13). Які з перелічених напрямів соціальної політики були втілені у життя в межах вашого регіону проживання?</p> <p>3. Проаналізуйте розвиток на території вашого постійного проживання соціальних негараздів. Чим спричинене їхнє видове різноманіття? Який віковий прошарок населення найбільше уразливий до прояву соціальних негараздів? Якими заходами можна зменшити вплив соціальних негараздів у соціумі? [о) 1, 2, 3, 4,5; д) 2, 5].</p>	
---	--

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Основна)

1. Білецький М.І. Соціальна географія: навч. посіб./ М.І. Білецький, І.В. Ванда, Л.І. Котик, – [2-ге вид., доп.]. – Львів: Простір-М, 2019. – 468 с.
2. Білецький М. І. Соціальна географія: словник-довідник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 164 с.
3. Білецький М. І. Ванда І. В., Котик Л. І. Програма, методичні вказівки до практично-семінарських занять та тестові завдання з навчальної дисципліни “Соціальна географія” для студентів географічного факультету / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 108 с.
4. Соціальна географія: підручник / за ред.. Л. Немець та К. Мензенцева. – Київ: фенікс, 2019 . – 304 С.
5. Немець Л. М. Основи соціальної географії: навчальний посібник / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, Н. В. Гусєва. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 235 с.
6. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Підручник. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
7. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії.: Підручник. – Вид. центр ЛДУ, 2003. – 444 с.

Додаткова)

1. Білецький М. Структурно-динамічні процеси розвитку сфери послуг регіону / М. Білецький // Львівська суспільно-географічна школа у національному і європейському вимірах: [матер. міжнар. наук. семінару]. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 339–347.
2. Білецький М. І., Котик Л. І. Географія соціальних негараздів: становлення та розвиток науки в Україні / М. І. Білецький, Л. І. Котик // Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 18–22. 12.
3. Ванда І., Котик Л., Ранця І. Соціально-географічні ідеї у працях Степана Рудницького / І. Ванда, Л. Котик, І. Ранця // Історія української географії та картографії. – Ч. І: [зб. матер. третьої міжн. наук. конф., присвяченої 130-літньому ювілею акад. С. Рудницького (Тернопіль, 6–7 грудня 2007 р.)]. – Тернопіль, 2007. – С. 23–29.
4. Котик Л., Ванда І., Ранця І. Сучасне звучання соціальногеографічних поглядів академіка Степана Рудницького // Часопис соціально-економічної географії. – Вип. 3(2). – Харків: “ЕКОГРАФ”, 2007. – С. 36–38.

5. Ранця І. І., Ванда І. В., Котик Л. І. Програма та методичні вказівки до семінарських занять з курсу “Соціальна географія” для студентів географічного факультету / І. І. Ранця, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 84 с.
6. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 744 с.

Інформаційні ресурси

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.gov.ua>
2. Каталог ресурсів з соціальної географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sociosite.net/topics/geography.php>
3. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org>
4. Соціальна географія: [наук. журнал]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soc-geogr.net>
5. Соціальна та культурна географія: [наук. журнал]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tandf.co.uk/journals/routledge/14649365.html>

Навчальне видання

Укладач Матуз О.В.

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Соціальна географія України» (для студентів 4 курсу денної форми навчання за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія))

Підп. до друку 04.01.2021 р. Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 1,08
Тираж 30 примірників
Замовлення № 4